

RECENZII

Eugen Lovinescu, *Pași pe Nișip... vol. II*. Librăria Națională, București. 1906. Prețul 2 fr.

Acest al II-lea volum al d-lui Lovinescu, fiind în adevăr „al doilea”, nu vom reedita cele spuse asupra primului volum în privința folului de a gândi și a scrie al d-lui Lovinescu.— În ce ne privește pe noi, i-am răspuns, în trecut, în articolul „Probleme Literare”.

Citeva observații numai :

D. Lovinescu—ca și alții—face o confuzie completă între critica „judecătorească” și cea „științifică” sau interpretativă, între un critic literar și între un șef de grupă, între „școală literară” și „grupare” de scriitori, între școală literară și școală critică,—când relevanză ca o scădere a activității d-lui Gherea faptul că acest critic n'a creat o școală... literară, cum a creat d. Maiorescu. D. Maiorescu a fost un critic „judecătorească” (în înțelesul bun al cuvântului), d-sa a descurajat nulitățile și a grupat în jurul d-sale pe oamenii de talent. D-sa n'a fost un critic interpretativ, ca Sainte-Beuve, Taine, Faguet, Brunetiére etc. D-sa n'a făcut școală literară, ci grup literar (căci scriitorii grupați în jurul d-sale aveau tot felul de concepții asupra vieții și făceau parte din tot felul de școli literare : clasici, romantici, realiști, etc.),—și, dacă a făcut vre-o „școală”, apoi a fost o școală

critică, cum se știe, reprezentată slab. D. Gherea însă a fost un critic interpretativ, el nici nu s'a ocupat de nulități, el nu s'a ocupat decît de scriitorii de talent, pe care i-a explicat, științificește, pe cît critica poate fi științifică. Prin urmare—de școală literară nici vorbă nu poate fi, n'o crează niciodată vre-un critic—d. Gherea nu putea face nici grup, în orice caz nu acesta putea fi scopul și rezultatul unei activități critice interpretative. Ce școală a făcut Taine ? D. Gherea n'ar fi putut înfruri, cu „idealurile sale sociale”, literatura, decît într'un chip foarte indirect : nu ca „critic” ci ca om politic, făcînd ca idealurile sale sociale să se răspîndească în lumea intelectualilor, din care apoi să se recruteze artiști care să exprime idealurile acelei lumi de intelectuali.—D. Gherea nu putea face „școală” decît ca critic, o școală critică, și acest lucru l'a făcut. Toată critica de după dînsul se resimte de influența sa.—chiar a adversarilor săi, pe care a stîrnit'o. O asemenea școală—critică—au făcut'o toți criticii, Sainte-Beuve, Taine, etc. Atîta poate face un critic. O școală literară o face un poet.

Dintre „Figurile literare” ale d-lui Lovinescu, desigur că cea mai reușită este a d-lui Beldiceanu. Nu vreau să spun că mă impac în totul cu aprecierea sa, dar d. Lovinescu a reușit

să-și exprime bine și pregnant ideea ce și-a făcut-o de autorul „Chipurilor dela Mahala”. Ceva mai puțin reușita, dar poate mai justă încă, mi se pare „figura” d-lui Girleanu.

Și acum, o descoperira ! D. Lovinescu, ciud nu face din critică un joc zădarnic, cind nu face din critică trăgind cu coada ochiului la public să vadă ce impresie produce, — căci de obicei d-sa e ca acele femei cochete care nu fac nici o mișcare decît în vederea efectului ce nu să producă — cînd d-sa se gîndește la subiect și numai la subiect, cînd îl interesează adevărul și, încă adevărul este în interesul său, cînd, de pildă, e pus în situația să lupte ca să iasă din primejdie — și în asemenea ocazie nu mai e loc de cochetării, — atunci d. Lovinescu poate să scrie bine. — D. Iorga a atacat pe d. Lovinescu, cînd acesta a scos primul volum al *Pușilor pe Nisip.*, și l'a atacat aspru și, judecînd după conținutul volumului, pe nedrept. D. Iorga vorbea de niște necuviințe ce i-ar fi fost adresate, în acel volum, de d. Lovinescu, pe cari nu le găsește în volum. Probabil că sînt chestii de culise, în care nu ne amestecăm, pe care nu le știm, pe care nu voim să le aflăm. Că asemenea chestii, la noi, diferențiază „curențe” și crează școli și dușmăni literare, lucrul e sigur. Altmintrelea nu ne-am putea explica, de pildă, dușmănia teribilă între citeva reviste, în ideile cărora nu observăm nici o deosebire, — idealul lor național, cultural și literar fiind același. — Să revenim. D. Lovinescu atacat, a răspuns, ridiculizînd pe d. Iorga și „direcția” sa „nouă”. Poate că așa avea ceva de observat... și chiar am s'o observ : „Direcția” d-lui Iorga de acum doi ani îi convenea așa de mult d-lui Lovinescu, încît a voit să se înscrie între colaboratorii d-lui Iorga, la *Sămănătorul*. Astăzi d. Lovinescu ridiculizează „direcția” d-lui Iorga,

care — un e așa de lo Lovinescu ? — e aceeași ca și acum doi ani. Acesta e punctul slab al apărării și atacului d-lui Lovinescu, mai ales că d-sa ridiculizează această „direcție” cu manifestări ale ei de pe vremea ciud voia să colaboreze la *Sămănătorul*... — Dar însușișil, d. Lovinescu, atacat de d. Iorga, se apără, atacă, se războacă. Aci nu mai era locul pentru mișcări elegante... ca să minunăm publicul prin adresa noastră, prin scepticismul și finețu noastră... aci d. Lovinescu, încolțit cum s'ar zice mai popular, se apără și lovește. Desigur, ca în toate aceste situații, d. Lovinescu merge prea departe, căci d. Iorga are merite reale : D-lui Lovinescu îi e ușor să ridiculizeze pe d. Iorga ca critic ori ca șef de școală, dar d-sa uită ori nu pricepe că d. Iorga a făcut mult pentru cultura romină prin puterea sa de muncă, prin știința sa, prin puternica — și chiar absorbanta sa — personalitate. — Dar lăsînd la o parte toate acestea, trebuie să recunosc că d. Lovinescu, în cele două articole în contra d-lui Iorga, dă dovadă de multă vervă și de un talent real de a scoate în relief ceea ce vrea să scoată.

Dacă d. Lovinescu, cu cunoștințele sale, cu ușurința sa de a scrie, nu s'ar uita în dreapta și în stînga la spectatori, — publicistica ar căștiga un element folositor și interesant.

G. I.

* * *

Radu Rosetti. — *Despre originea și transformările clasei stăpînitoare din Moldova.* București, 1906 (Extras din *Analele Academiei Romîne*).

Autorul caută să pună neamurile boerești din Moldova în legătură cu „cnezatele” de la începuturile istoriei noastre, dinnaite de întemeierea principatelor, — iar „cnezatele” înseși le explică prin influența slava.

Toată partea aceasta a studiului

d-lui Rosetti desigur va provoca multe obiecțiuni din partea specialiștilor atît pentruca autorul adesea, pe baza documentelor neîndestulătoare, ajunge la deducțiuni ce ni se par riscate, și chiar e silit să creeze o nouă teorie asupra originilor neamului românesc (apropiindu-se în această privință de cunoșcerea teoriei a lui Rössler), cît și pentru că d-sa nu-și dă seama că „ehineții” n’au fost numai la Romîni sau Slavi, ci astfel de căpiteni le găsim la toate popoarele, — sub diferite denumiri, — în faza de tranziție între organizația gentilică și cea de stat; și la Grecii lui Homer, și la Germanii lui Tacit și la Irochezii lui Morgan.

Datele documentare, citate de d. Rosetti, numai în lumina instituțiilor analoge ale altor popoare, mai bine cunoscute în această fază de tranziție, ne-ar putea lămurii asupra naturii adevărate a străvechilor noastre cnezate.

Dar în partea a doua, urmărind transformările clasei stăpînitoare a Moldovei, studiul d-lui Rosetti capătă o însemnătate deosebită.

Astfel autorul ne arată, cum „la sfîrșitul veacului XVII vechea clasă „stăpînitoare... a primit o lovitură de moarte, de la niște aventurieri jăcași, ajuunși pe scaunul ei și ajutați „de lăcomia propriilor săi fruntași“.... „Aceștia erau creaturile Domnului, — „Grecii și Romîni, cari știau să „cîștige favorul lui și... marii demnitari ai țării“. Prin abuzuri nerușinate de putere, prin falharie fălșă, în minile cîtor-va familii se adună latifundii fantastice (Dl. Rosetti publică izvoadele de moșii ale boerilor Gavriilă Costache, Gheorghe Ursache, Miron Costin, Iordache Ruset, etc).

În veacul XVIII — „boierii *par a vita* „neamul din care au ieșit; își însușesc limba, hainele, obiceiurile grecești, încep a-și greciza pînă și mințile;... singurul lor scop în viață este „sporirea averii, satisfacerea vanității

„prin ajungerea la ranguri înalte și „gustarea plăcerilor materiale. — Favoroarea domnească fiind cel mai bun „și cel mai expeditiv mijloc de învoalire, cei mulți din ei se așternă covor „sub picioarele aceluia căruia Turcul „i-a arădat dreptul să jafnească țara „și se fac complicitii împilărilor lui „spre a culege pentru ei fărâșuri „dintr’insule. *Orice simțire de demnitate pierde în fața saței de folos.* — „Iar aceia cari nu pot izbui să cîștige favoroarea Domnului se întovărășesc pentru a scoate din scaun pe „cei neprielnici lor și a aduce altul de „la care să se poată folosi.... Contactul cu Grecii îi făcuse meșteri desăvîrșiți în mișuirea intrigii și a „minciunii.... Și astfel ei își petrec „viața lingușind și unelind spre a-și „spori avuții și raza“..

Și cercul privilegiatilor se tot restrînge: „Clasa stăpînitoare, care la „început număra sute de neamuri „era acum o țovărășie mică de tot „alcătuită din douăzeci și vreo cîteva „familii” (Și această oligarhie are un „point d’honneur” cîndat: „fetele neamurilor cu vază se dădeau cu înlesnire de soții Grecilor fără avere și „fără strămoși, veniți în „cepaioa” „Domnilor, iasă căsătoria lor cu urmașul unei familii de viță cnezăscă, „dar sărăcita sau căzută în vitare, era „socotită ca lucru necinste!“).

„Din cele 927 sate boierești (cite „erau în Moldova, după *Codica Liuzilor* lui Al. Moruzi din 1803), 479 „erau stăpînute de 28 familii... Iar „celelalte neamuri din clasa stăpînitoare din vechime, cari nu căzuse la „starea de rătășie (adică boieri mici, „sau *boierinași*), stăpîneau toate la „un loc 457 sate, adică mai puțin de „cît cele 28 familii de mai sus“..

Țărani și rătășii, în aceste împrejurări, sînt, firește, „storși“, „fug în cîntro apucă“, „satele se deșerteză“.. Fiindcă, spune dl. Rosetti, — „se poate

„stabili ca principiu obștească: ori-ce clasă care se deosebește de obștie prin faptul că deține în mîinele ei o putere mai mare decît cea obștie, tînde să abuzeze de puterea ei. Și această tendință se manifestă prin fapte abuzive cari sînt în raport invers cu gradul de cultură și de creștere a clasei privilegiate, cu bunălațea și eficacitatea legilor și, mai cu seamă, cu *spiritul și puterea de rezistență a obștiei*“...

Ast-fel și în veacul XIX—„răpirea moșiiilor răzășești devenise pentru mulți din boierii vremii regulamente, mari sau mici, un adevărat sport, căruia îi jertfiau o parte însemnată din vremea lor și întru care aveau un sprijin puternic în eumplita venalitate a justiției lui Mihail Sturdza“.

Înainte a interesului de clasă dispăre pînă și simțul național: „Nu trebuie să ne îndoim că, dacă ei nu s'ar fi încăpăținat, precum se încăpăținara, spre a păstra și chiar a sporii niște privilegii cari în cea mai mare parte se sprijineau numai pe abuz și nu s'ar fi lăcomit să stocară din raporturile dintre dușii și țărani încă mai mult decît, prin o serie de uzurpări storceau pînă atunci, ei ar fi putut obține de la Kisseleff, sub punctul de vedere al dezvoltării naționale, mult mai mult decît s'a obținut. Ne-a fost dat să vedem atunci, ca culme a rușinii, pe un general rus apărînd fărănuimea romînă împotriva lăcomiei boierilor romîni“...

Boierimea cea mare obținuse în Regulamentul organic o constituție esențial oligarhică. „Hogașul între cele două fracțiuni ale clasei stăpînitoare se făcuse acum a larg de tot. În mica boierime, umilită, desprețuită, nedreptățită de cea mare, asimilată cu slugile ei, cari adesea căpătău pituce de ranguri la cari nici nu puteau visa mulți boierinași ai căror stră-

„moși își văzuse moșiile întărite de Alexandru cel Bun, dar neputincioasă față de protivnicii ei, se stîrnie o ură hotărîtă și neîmpăcată. Și trebuie recunoscut, că mult datorește România democratică de astăzi acestor uri“...

Mulțămîla ei, boierimea mică s'a pus în fruntea revendicărilor populare și a determinat transformarea politică și socială a țării.

Aceste constatări sînt cu atît mai prețioase, întrucît d. Rosetti uu poate fi bănuît de „idei subversive“ și „propagarea luptei de clase“... (Simpatia pentru boieri îl face chiar să contradică faptele citate de el însuși, cînd la p. 65 spune, că „boierii mari și mici s'au luat la întrecere pentru a-și îndeplii cu sfințenie datoria către țară“).

În rezumat d. Rosetti stabilește următoarele trei faze prin care a trecut boierimea noastră :

1) Pînă la începutul veacului XVII ea prezintă toate caracterele unei nobilimi de haștină, avînd ființă anterioară începutului istoriei noastre.

2) Timp de un veac, de la începutul veacului XVII și pînă în epoca fanariotă, ea este o aristocrație.

3) Însfîrșit, dela începutul epocii fanariote și pînă la 1858, ea se transformă într'o oligarhie.

Iar de la 1858 încoaice, această oligarhie pierde atît privilegiile cît și averea ei și tînde a dispărea spre a face loc unei plutocrații.

C.

* * *

Ion Bărcănuș. *Primele cînturi*. Budapesta 1906.

S-a făcut adeseori observația că, la noi, poezii începatori se grăbesc prea mult să-și publice poeziile în volum, fără a se folosi îndeajuns de sfaturile oamenilor de gust și ale cunoșcătorilor. Această observație se potrivește pentru dl. Bărcănuș care desigur s-a

prea grăbit, și în daunz-i proprie, publicind în volum cele douăzeci și una poezii ale sale. Căci citind volumașul acesta de cincizeci și trei de fețe, lectorul rămîne cu o nemulțumire vie. Afară de cîteva poezii (Sărbătoare, Un drumet odată) în care forma e pe alocuri îngrijită și simțirea are o notă mai personală, cele mai multe din poeziile d-lui B. îi fac impresia de ceva cunoscut, sint sau reminiscenți literare și compoziții răci, după teme prea cunoscute (Cîntec barbar, Regele Gotic, Mirele mori, Bate) și autorului îi plac subiectele întunecate și sinistre, sau exprimă stări sufletești prea comune și banale (Chiparizii, Versuri din călătorie. Din vale) într-o formă ușoară și cîteodată prozaceă. Comparațiile și imaginile în poeziile d-lui B. nu s'atdeauna reușite, unele sînt prea forțate și artificiale, altele dovedesc lipsă de fineță și gust. În „Saiba”, povestea unei fete înșelată (autorul nu vede iubirea decît sub aspectul ei tragic) sînt versuri ca acestea:

Fugi, haide, că jar este locul,
Că jar lasă 'n urmă feciorii.

În „Soldații mării” și „Plînsul pietrei” autorul se încearcă să exprime idei și parcă ar avea ceva de spus, valurile mării în mersul lor veșnic, chemarea mistică a apei, îi sugorează reflecții filozofice, dar... mi-aduc aminte de Guyau și de alții și versurile d-lui B. mi se par banale, lipsite de măreție iar fondul acestor poeme, obscur și confuz. Reuși-va dl. B. să ne dea cîndva ceva mai simțit, mai clar, într-o formă mai satisfăcătoare?

O. B.

* * *

Dr. G. I. Sbiera, *Contribuiri pentru o Istorie socială cetățenească, religioasă bisericăască și culturală literară a Romînilor de la originea*

lor încoace, pînă în Iuliu 1504. Volumul I. Cernăuți 1906. Prețul 12 coroane.

Acum vreo nouă ani, Dl. Dr. Sbiera profesor de limba și literatura romînă la Universitatea din Cernăuți, publică sub titlul de „Mișcări culturale și literare la Romîni din stînga Dunării” o parte din cursul d-sale universitar și anume aceea, în care se ocupă cu răsîmpul de la 1504 pînă la 1714. De sigur că interesul deosebit pe care-l oferă această epocă, în care apar primele cărți în limba romînă, faptul că ea era puțin studiată și cunoscută, cum și acela că ea e mai bogată în monumente literare, determinaseră pe autor să dea la lumină mai întîi o parte din mijloc a cursului său și să nu înceapă tipărirea chiar de la început. Și, e drept, cartea d-lui Sbiera a luminat multe părți obscure din trecutul cultural al Romînilor și a adus multe servicii acelor căse ocupă cu studiul literaturii romîne. Dar iată că acum nădejdea, pe care chiar pe atunci o putrea autorul, de a-și putea tipări cînd-va și restul cursului d-sale, începe să se realizeze spre folosul unei mai depline cunoașteri a vieții sufletești a Romînilor.

După cum se vede chiar din titlul noului volum, Dl. Sbiera ne da acum prima parte a cursului său, aceea în care se ocupă cu viața culturală a Romînilor chiar de la originea lor și pînă la anul 1504, adică pînă la epoca tratată în lucrarea tipărită acum nouă ani.

Dacă s'ar aștepta cine-va să găsească în cartea d-lui Sbiera o Istorie a limbii și literaturii romîne, așa cum un curs de Istoria limbii ori a literaturii unui popor se face aiure, și cum se face și la Universitățile noastre, s'ar înșela: împrejurări cu totul speciale l-au silit pe profesorul de la Cernăuți să-și lărgească mult cîmpul cercetărilor sale. Dacă la noi, de pildă,

studentul, care urmează un curs de Istoria limbii și a literaturii romine are deja, ori capătă de la alt curs, des-tute cunoștinți de Istoria Rominiilor, pentru ca să poată înțelege mișcarea culturală a acestui popor, nu tot acelaș lucru se împlință cu studenții de la Universitatea din Cernăuți; acolo ascultătorii d-lui Sbiera erau, după cum ne spune d-sa „tineri cari n'aveau nici o cunoștință despre trecutul Rominiilor“, și de-aceia d-sa a fost nevoit să le dea și aceste cunoștinți absolute necesare pentru înțelegerea mișcării culturale, de-aceia cursul său de Istoria literaturii romine a devenit o Istorie socială, religioasă și culturală a Rominiilor.

Nu este gindul nostru și nici nu se poate aștepta cineva să dăm o recenzie critică ori vre-un rezumat mai dezvoltat al unui volum de peste 800 de pagini, format mare, în această rubrică, în care căutăm numai să semnalam publicului apariția lucrărilor care ni se trimit, și să dăm o scurtă informație asupra lor. Poate mai târziu, dacă împrejurările ne vor îngădui, să ne ocupăm o dată, mai pe larg, cu această lucrare, în care e depusă munca unei vieți sirguincioase; în ori ce caz, nevoiți am fi să așteptăm apariția iulregii opere, pentru ca să ne putem face asupra ei o părere hotărâtă. Dăm deci numai un scurt rezumat despre cuprinsul cărții.

După o introducere generală, în care se ocupă cu originea omului, cu rasele, cu originea limbii romine, cu încercările de până acum asupra Istoriei literaturii romine etc., Dl. Sbiera intră în materia propriu zisă. D-sa împarte, după considerații pe care le expune în capitole anume, epoca de la origine până la 1504 în cinci răs-timpuri: 107—272, 272—476, 476—861, 861—1186 și 1186—1504,—împărțire care totuși nu are altă justificare de cit ușurința expunerii. Apoi, la fie

care din aceste cinci răs-timpuri în parte, autorul studiază pe rind mișcările politico, religioase și culturale. Folosindu-se de aproape tot ce au dat cercetătorii romini dimaiute de d-sa în domeniul istoriei politico, religioase și culturale a Rominiilor, utilizând toate scrierile învățaților străini relative la istoria poporului nostru și dispunind de o bogată lectură asupra chestionilor, pe care le atinge, Dl. Sbiera ne dă un tablou luminos al vieții sudetești a poporului romin în trecut. În special pentru cunoașterea datinilor și credințelor moștenite de noi de la Romini, cum și pentru înțelegerea influențelor, pe care popoarele învecinate le-au avut asupra dezvoltării noastre culturale, cartea d-lui Sbiera este de foarte mare folos.

Că lucrarea aceasta are slăbăciuni și lipsuri, că unele din părerile autorului sînt cam hazardate, că sînt și multe lucruri care ar fi putut să lipsască pentru a nu îngreua expunerea, și așa cam greoaie (cum sînt, de pildă, părerile lui Laurian din Tentamen criticum, unele teorii de-ale lui T. Cipariu și altele, care nu mai prezintă azi de cît doară un interes de curiozitate istorică),—autorul este cel dintâi care o recunoaște în Preuvintarea sa. Noi însă nu vom semnala nimic din acele lipsuri aice, unde nu avem nici puțință de a scoate în relief multele părți bune din lucrarea d-lui Sbiera, nici pe aceia de a dovedi, prin citații și expuneri mai dezvoltate, părțile cari ni se par slabe ori greșite,—ci vom aduce omagiul nostru de recunoștință bărbatului, care și-a închinat viața unei munci statornice pentru luminarea neamului său și-i vom exprima dorința ca să-l vedem desăvirșindu-și cit mai curind opera.

*

Gh. Tulbure, ierodiacou, În școală, conferințe literare. Sibiu, Ti-

pografa arhiepiscopaliană, 1906. Prețul 1 cor. (1 leu).

Se pare că însămnătatea cea mare, pe care o are cultura pentru ridicarea și întărirea unui popor, n'a fost nicăiri mai bine înțeleasă de Români decât în Transilvania. Nu știu dacă, în general, se tipăresc acolo mai multe cărți pe an de cit în România (relativ de sigur că da), dar, fiind e vorba de scrieri de popularizare, de scrieri pentru mulțimea cea mare, apoi ar trebui să ne fie rușine de puținul ce se face la noi în această direcțiune, față cu ceea ce se face dincolo, peste munți. Acest sentiment îl avem de cite ori primim cite unul din volumele broșurile ori broșurelele modeste, fără pretenție, cu care, pe fiecare zi, sporește numărul publicațiilor fraților din Ardeal.

Avem dinaintea noastră o cărțică de 92 de pagini, foarte drăguț tipărită, în care părintele Ierodiacon Gh. Tulbure prezintă publicului citeva conferințe, pe care le-a ținut, la diferite ocazii, în anii din urmă, ca student. Cum o lesne de înțales, cartea aceasta, rodul activității unui tânăr sirguincios, care se afla încă pe băncile școlii, nu e tipărită în vederea celor cari au cunoștinți mai întinse de literatură. Omul de specialitate nu va găsi în ea vederi nouă, ori sapte încă neștiute, — dar cel ce nu se ocupă în deosebi cu literatura, cel ce nu are puțină să citească opere voluminoase și scumpe ca „Istoria literaturii romine în sec. XVII” a d-lui Iorga, scrieri puțin accesibile, ca „Gheorghe Lazăr și școlile romine” a lui P. Poenariu, sau lucrări speciale ca „Istoria filologiei romine” a d-lui Șeineanu și altele, — va citi cu plăcere și cu folos volumul acesta scris cu simțire și cu pătrundere, într'un stil ușor și curgător. El va avea prilejul să admire entuziasmul, jertfirea de sine și adinca iubire de neam a dascălului Gheorghe

Lazăr, alit de bine scoase în relief de autor; va putea să cunoască viața de muncă și de luptă, bogata activitate literară a lui Petru Maior, pe care autorul ni le desfășoară cumultă pricepere; va căpata prețioase informațiuni, poate numai ceva cam prea entuziaste, asupra mișcării literare din ultimul timp în Ardeal, cum și asupra altor chestiuni, cum e raportul dintre artă și religioane etc.

Iată de ce socotim că foarte bine a făcut părintele Tulbure, că nu a lăsat să se piardă prin ziare aceste cite-va disertații, ci le-a adunat în volum. Ele, de și scrise de un școlar, nu au numai meritul „că sînt scrise cu avîntul și bunăvoința tineretilor”, cum spune autorul în modesta sa prefață; au încă și meritul că vor aduce un adevărat folos acelor ce le vor citi și en ne relevază pe un cercetător în domeniul literar, de la care sintem în drept să așteptăm frumoase lucrări.

M. C.

* * *

Scrisoare dela citiva dascăli plecați în străini către colegii lor din țară. București 1906.

O mică broșură de 46 pagini însuflețită de un cald-dar vag naționalism. Sinceritatea și iubirea de bine a autorilor fac cu apelul să capete o vervă aproape lirică și zăgrăvirea primejdiilor amenințătoare să devie callolescă. Ne pare bine că cei plecați, provizor, dintre noi se îngrijesc de viitorul nesigur al neamului nostru; ar fi însă de regretat dacă cei rămași ar avea nevoie de exagerarea primejdiilor pentru a nu părăsi postul de veghere. Unele din sfaturile date pentru mîntuirea neamului se practică deja de mai mulți ani, altele au ajuns chiar obligatorii pentru corpul nostru didactic, într'un cit privește activitatea lui extrașcolară. În strigătul ei de alarmă, broșura recomandă profesurilor unele măsuri de salvare națio-

nală cu care noi nu putem fi de loc de acord: „Conferinți despre boerii lezeși și nepricepuți, Evreii și Grecii cotropitori și distrugători“. Nu, pentru că credem că asemenea măsuri ar spori încă nenorocirile celor asupriți, fără nici un folos. Apoi, „Dascălul“ are altele de făcut decât sămănarea urii împotriva oricui poate fi lăsată altora; ea nu e compatibilă cu rolul de apostol al „dascălului“, singurul rol ce i-l hotărăse autorii broșurii. Arătând menirea „dascălului“, broșura face o șarjă singeroasă împotriva partidelor politice, pe care le condamnă imediat, din principiu, nerecunoscându-le altă funcție decât politicianismul, și îndeamnă pe profesori să evite partidele și să-și îndeplinească apostolatul lor, stingheri și anonimi, căci ei sînt cei mai importanți pentru viitorul nației, dovadă... „Germania modernă a fost creată de dascăli“. Noi am dori ca tocmai acești oameni, dezinteresați și vrednici, să îngroașo rîndurile partidelor politice, căci numai cu asemenea elemente partidele politice—care în toate țările, etc, conduc interesele Statului—se pot regenera și părăsi căile politicianismului. Dacă partidele noastre politice nu-și îndeplinesc datoria către țară, de vină nu e *principiul colaborației comune a cetățenilor*, ci ticăloșia și nepriceperea celor grupați, și puritanismul celor care se izolează de partide. Dacă se va ridica în dogmă că cei buni și vrednici nu trebuie să intre în partidele politice, adică să dezerteze de la luptele cetățenești, ca să nu-și piardă puritatea și aureola apostolatului, și dacă se va nega politiceii rangul de știință complexă și superioară cu care fiecare cetățean conștient e dator să facă cunoștință, măcar ceva mai adine de cit unii din statul major al actualelor partide istorice, atunci apostolatul profesorilor va fi în deșert. Cine vrea să lupte pentru progresul societății tre-

bue să ia parte la luptele politice, să facă politică—adevărată politică. În-să, politică serioasă și spornică pentru țară, nu se poate face în afară de partide—de grupări. Principiul asociației nu poate fi contestat tocmai în politică. E cam curioasă teoria „dascălilor“, care pentru îmbunătățirea stării lor, ca corp, se adresează partidelor, iar partidelor politice nu le acordă decît politicianismul, rezervîndu-și numai lor onoarea de a „...crea Germania modernă“. Ce ziceți? Nu *sîntem* prea pretențioși?

I. B.

* * *

Louis Eisenmann. — *Le compromis Austro-Hongrois de 1867.* — Etude sur le dualisme — 695 p. p. Paris.

Voluminoasa carte a d-lui Eisenmann, e, în parte, cercetarea resumătoare a uneia din cele mai grave chestiuni a politiceii europene.—Două sînt punctele de plecare și conducere a autorului: evoluția puterii austriace și a instituțiilor politice ale Austriei în sec. XIX și sfîrșitul acestei evoluții prin compromisul de la 1867; și în a doua parte a lucrării, consecințele acestui compromis pentru monarhia austro-ungară.

Întreaga lucrare se alcătuiește din trei cărți și un capitol preliminar în care se arată în trăsăturile sale esențiale situația Austriei și Ungariei în timp de trei secole până în pragul revoluției de la 1848.

Ca și acest capitol, primele două cărți sînt rezultate tot din același principiu: pentru a înțelege compromisul de la 1867, trebuie expuse mai întîi elementele constitutive din cari a fost formată monarhia astro-ungară.—Și aici iarăși sînt două feluri de evenimente cari sînt urmările, evenimente cari pregătesc și distrug aproape Boemia și evenimente—începînd cu Prag-

matica sancțiune a lui Carol VI—cari pregătese și ridică forța Ungariei.

Cartea întâia e consacrată revoluției și reacțiunii de 10 ani (1848—1859).—De și revoluția a fost învinsă la Viena și Buda-pesta și de și a fost apoi orbită prin triumful aparent al absolutismului lui Metternich, totuși ea reușește să distrugă multe resturi ale feudalității și să dea de gândit la un nou regim, iar Ungaria de acum capătă conștiința mai intensă de forța ei și de drepturile ei.—Cu ruina sistemului reacționar al lui Bach se termină prima carte.

A doua carte a lucrării d-lui Eisenmann se ocupă cu evenimentele foarte complicate ale istoriei constituționale ale Austriei, de la văruierea sistemului centralizator și germanizator al lui Bach pînă la criza din 1865—6.—Cele din urmă luni ale absolutismului sub Bruck și Rechberg, sforțările acestora și diploma din Octombrie 1860, apoi direcția lui Schmerling și *patenta* din 26 Februarie 1861, toate încercări de a concilia drepturile istorice tradiționale cu aspirațiunile naționale moderne—trezite prin revoluția de la 1848—și apoi de a stabili un compromis între principiile constituționale și menținerea centralismului absolutist conservator.

Evenimente externe apar spre neorocul Austriei și îngăduitoare ideurilor Ungurilor. Austria e învinsă în Italia și în Boemia și înfrîngerile de pe cîmpul de luptă distrog și plaurile absolutiste și aristocratice ale lui Beleredi, fără efect rănnin și visurile lui Beust și atunci salvarea Austriei stă în mâinile lui Deák autorul compromisului de la 1867 prin care Austria și-a putut căpăta fidelitatea Ungurilor.—Sub această formă a compromisului s'a răsturnat constituția austriacă, și succesele lui Deák obținute prin îndrăsneala și spiritul său larg sînt povestile de autor cu multa

viață.—Tot sub Deák și Eötvös, două spirite drepte, discutarea chestiunii naționalităților pe care autorul o expune clar însă insuficient: și cu toată simpatia autorului pentru Unguri, rezultă faptul îmbucurător pentru noi că Rominii sînt cei mai rezistenți tendinței de maghiarizare pe care autorul o găsește, nu o singură dată, îndreptățită.

Utimele capitole sînt rezervate unei amănunțite analize a consecințelor pe cari le-a produs compromisul în Ungaria și Austria.—Prin compromisul, care nu a funcționat normal de cît vre-o 10 ani. Austria slăbește și parlamentul ei se nimiceste chiar fiind înlocuit cu o birocratie absolutistă și astfel sistemul dualismului se arată fără putere în Austria.—În Ungaria s'a format un parlamentarism puternic care funcționează numai spre profitul unei jumătăți a populațiunii Ungariei—și pe zi ce merge spiritul de autonomie crește.—Așa că din analiza aceasta limpede se vede că nu s'a ajuns de loc la ceea ce se credea la început și la ce era în gîndul lui Deák adică un echilibru între cele două părți ale imperiului și o favorizare a instituțiilor reprezentative.

Ungurii caută să impună unitatea lor, iar Viena se găsește în toate părțile în fața velleităților separatoare ale lor.

După un studiu atît de întins—vre-o 700 p. — autorul nu se sîește de a trage concluzii pentru viitor. D. Eisenmann nu crede nici în pangermanism, nici în panslavism, nici în lăria independenței Ungurilor, nici că moartea actualului împărat ar disloca monarhia și nici într'un federalism absolut, ci într'un fel de „Elveție monarhică” care ar implini avantajile centralismului, dualismului și federalismului, fără a avea inconvenientele nici unuia,

E. P.